

Katja Johannessen

Unge i randsonen

En kvalitativ studie av unge som står utenfor boligmarkedet.

Tittel: **Unge i randsonen**
En kvalitativ studie av unge som står utenfor boligmarkedet.

Forfatter: Katja Johannessen

NIBR-notat: 2013:108

ISSN: 0801-1702
ISBN: 978-82-7071-993-8

Prosjektnummer: 3105

Prosjektnavn: Unge i Randsonen

Oppdragsgiver: Husbanken Region Øst

Prosjektleder: Evelyn Dyb

Referat: I 2012 var det over 1500 bostedsløse personer under 25 år i Norge. Denne studien ser nærmere på hvem de unge bostedsløse i Norge er, og hvilke utfordringer de står overfor. Gjennom kvalitative intervjuer med unge i randsonen og hjelpeapparatet som skal bistå dem, vises hvordan unge i randsonen kan stå overfor en marginaliseringsprosess dersom de ikke får den hjelpen de trenger.

Sammendrag: Norsk

Dato: November 2013

Antall sider: 35

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21
0349 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2013

Forord

Dette notatet gir informasjon om tema det hittil har vært forsket lite på; nemlig unge under 25 år som opplever bostedsløshet. Forskningsprosjektet er utført på oppdrag fra Husbanken region Øst. Store deler av notatet er publisert i NIBR-rapport 2013:6, og inngår der i en helhetlig analyse av forklaringer på bostedsløshet. Notatet, slik det presenteres her, er et selvstendig forskningsbidrag til temaet om unge bostedsløse.

Prosjektleder og forfatter av notatet er Katja Johannessen. Prosjektet her er en del av et større prosjekt; «Forskningsprosjekt om bostedsløshet» ledet av Evelyn Dyb. Hele forskerteamet bak NIBR-rapport 2013:6 har bidratt med innspill i arbeidet med dette prosjektet om unge bostedsløse.

For å gjennomføre dette prosjektet har vi vært avhengige av å intervjuer unge informanter som er vanskeligstilte på boligmarkedet. Uten dem hadde vi ikke kunnet gjennomføre prosjektet slik vi ønsket. Vi ønsker derfor å rette en stor takk til dere som har stilt opp, og fortalt om de tidvis tøffe utfordringene dere opplever i hverdagen. Vi vil også få takke alle vi har intervjuet i hjelpeapparatet i Oslo og Trondheim. Både for å stille opp på intervjuer, men også for hjelpen til å finne unge informanter til prosjektet. Takk også til våre kontaktpersoner i Husbanken, Maja Flåto og Liv Kristensen, for et utmerket samarbeid.

Oslo, november 2013

Evelyn Dyb

Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Figuroversikt	3
Sammendrag.....	4
1 Unge i randsonen.....	5
1.1 Innledning	5
1.2 Bakgrunn for prosjektet	5
1.3 Metode.....	6
1.3.1 Intervjuer med unge i randsonen.....	6
1.4 Bostedsløse under 25 år	7
1.4.1 Hvem er de unge?	9
1.5 De unge og hjelpeapparatet.....	10
1.5.1 De unge	11
1.5.2 Hjelpeapparatets oppfatning av de unge	17
1.6 Ensom, ambivalent og sårbar.....	22
1.7 Er unge spesielt sårbare?	27
1.8 «Det eneste jeg trenger er et sted å bo»	31
Litteratur	34

Figuroversikt

Figur 1.1	Rolletapstrapp for unge i marginale posisjoner	28
Figur 1.2	Gatekarrieretrappa	30

Sammendrag

Katja Johannessen

Unge i randsonen

En kvalitativ studie av unge som står utenfor boligmarkedet
NIBR-notat: 2013:108

Dette notatet er basert på kvalitative intervjuer med unge i randsonen samt ansatte i hjelpeapparatet i Oslo og Trondheim. Prosjektet har bakgrunn i den høye, og hittil økende, andelen unge opp til 25 år som er bostedsløse i Norge.

Intervjuene med ansatte i hjelpeapparatet og unge i randsonen gir to til dels svært ulike bilder på utfordringene unge i randsonen står overfor. De unge bostedsløse personene, som beskrives av hjelpeapparatet, er i all hovedsak en gruppe som er svært vanskeligstilte, og som har store og sammensatte problemer. Tre ord brukes til å beskrive de unge vanskeligstilte; *Ensom, ambivalent og sårbar*. De syv unge vi har intervjuet passer imidlertid ikke helt inn i den kategorien unge som hjelpeapparatet beskriver. De fleste unge vi har intervjuet i har stort sett boligmangel som sitt primære problem. Noen av dem, men ikke alle, kan beskrives som ensomme og sårbare, men de er ikke ambivalente slik den gruppa hjelpeapparatet beskriver er. Dette medfører at vi sitter med to ”sett” ulike datamaterialer, noe som i seg selv er et interessant funn.

Vi bruker en rolletrappe og en gatekarrieretrapp for å illustrere mulige veier en marginaliseringsprosess *kan* se ut. Vi argumenterer for at man i arbeidet med unge i randsonen også må ha et økt fokus på å hjelpe unge som primært trenger hjelp til bolig. Ved å hjelpe unge før boligproblemet utvikler seg til andre og større problemer, er det mulig å stoppe en potensiell marginaliseringsprosess. For de unge, som allerede er langt inne i en nedadgående spiral, har vi vist at det går an å snu dette dersom man setter inn tiltak i tide.

NIBR-notat: 2013:108

1 Unge i randsonen

1.1 Innledning

I løpet av de 16 årene man har kartlagt bostedsløse personer har andelen unge bostedsløse under 25 år økt fra 18 prosent i 1996 til 28 prosent i 2008. Fra 2008 til 2012 har andelen unge under 25 år stabilisert seg, og i 2012 var andelen 23 prosent. I forbindelse med fokuset som har vært på unge bostedsløse personer fikk NIBR i 2012 en ekstra bevilgning fra Husbanken region Øst til å se nærmere på unge bostedsløse personer. Notatet her er et resultat av denne studien.

Forskningsprosjektet om unge i randsonen er gjennomført i to casekommuner; Oslo og Trondheim. Grunnen til at de to kommunene ble valgt var rett og slett at antall unge i de to byene muliggjør en slik studie. Det er også blant de kommunene i Norge som har flest tilbud til denne gruppa. Unge i randsonen har vi definert som unge mellom 18 og 25 år som er bostedsløse, har vært bostedsløse eller står i fare for å bli det.

1.2 Bakgrunn for prosjektet

Undersøkelser viser at overgangen til voksenlivet på mange områder innebærer store utfordringer. Unge som har vært under barnevernets omsorg kan oppleve at overgangen til voksenlivet er spesielt vanskelig og skjer veldig brått (Reime 2008). De har ulike utfordringer som de trenger hjelp til å møte, men felles for dem er at de generelt har mer "bagasje" enn ungdom som ikke har vært i kontakt med barnevernet. I følge barnevernloven gis det mulighet for å fatte vedtak overfor barn under 18 år. Det er imidlertid mulig å videreføre tiltak eller erstatte iverksatte tiltak med nye inntil fylte 23 år, dersom ungdommen samtykker (jfr. § 1-3).

Da vi utformet prosjektet om unge i randsonen antok vi at en stor andel av de unge som er bostedsløse er eller har vært i kontakt med barnevernet. Vi la derfor opp til et prosjekt der barnevernet skulle være en viktig aktør. Ettersom vi har arbeidet med prosjektet, og vært i kontakt med hjelpeapparatet som er innrettet mot unge bostedsløse personer, har vi forstått at det er en slags sprik mellom barnevernet og de øvrige tjenestene til denne gruppa. I noen deler av hjelpeapparatet har man god kontakt med barnevernet, mens i andre deler av hjelpeapparatet er kontakten mer eller mindre fraværende. På grunnlag av dette og på grunn av den lave andelen bostedsløse som har vært i barnevernets omsorg siste seks måneder på kartleggingstidspunktet (en prosent)¹, valgte vi å fokusere mest på andre deler av hjelpeapparatet for å danne oss et best mulig bilde av gruppa.

1.3 Metode

Studien om unge i randsonen har vært gjennomført med en eksplorerende kvalitativ metode. Vi har oppsøkt de delene av hjelpeapparatet som vi visste hadde kontakt med unge i randsonen. Fra intervjuer med disse instansene har vi funnet flere interessante instanser som vi har oppsøkt og intervjuet. I Oslo og Trondheim har vi til sammen intervjuet 16 personer² innenfor hjelpeapparatet og syv unge i randsonen³. Innenfor hjelpeapparatet har vi intervjuet svært bredt. Vi har intervjuet ansatte i midlertidige botilbud der unge tidvis oppholder seg, forvaltere av boligtilbud for unge, ansatte i barnevernet, ungdomskontakter i NAV, ansatte i oppsøkende tjenester, ansatte på boligkontor samt forskjellige miljøterapeuter. Alle har bidratt til å gi oss et variert bilde på det hjelpeapparatet som bistår unge i randsonen.

1.3.1 Intervjuer med unge i randsonen

Det har vært et ønske å få kontakt med unge i randsonen som ikke nødvendigvis tilhører de aller mest marginaliserte som benytter

¹ I kartleggingen av bostedsløse spør vi om personen har gått ut av barnevernets omsorg i løpet av de siste seks månedene. Det dreier seg om en prosent av alle

² Noen av informantene er intervjuet sammen.

³ To av ungdommene vi har intervjuet var ikke bostedsløse på intervjutidspunktet.

tjenester for rusavhengige. Vi har benyttet en bred kontaktflate som omfatter ulike deler av hjelpeapparatet og eget nettverk. Videre har vi anvendt ulike kanaler og metoder for å oppnå kontakt, blant annet har tjenesteytere spurt sine klienter og brukere, vi har delt ut og hengt opp korte informasjonsskriv på aktuelle steder og vi har deltatt på arrangementer for unge med behov for hjelp og støtte. Det har imidlertid vært svært vanskelig å rekruttere unge intervjupersoner. Til sammen har vi intervjuet syv informanter i alderen 19-24 år som alle er i «randsonen».

Som takk for hjelpen, og takk for at de har brukt tid på å stille opp på et intervju, fikk hver av informantene et gavekort på 200 kroner. Tre av informantene var ikke klar over at de ville få et gavekort, mens de fire andre visste dette. Hvorvidt det bidro til rekrutteringen er vanskelig å si. Men det kan virke som et gavekort på 200 kroner ikke er den store motivasjonen til å stille opp på intervjuer.

For prosjektgruppa som har jobbet med dette prosjektet har det vært overraskende vanskelig å få kontakt med, og gjort avtale med, unge informanter som er vanskeligstilte på boligmarkedet. Hva er grunnen til at så mange sier nei? To grunner er nærliggende å tenke seg. For det første er det nok mange unge som er vanskeligstilte, men som ikke anser seg selv som vanskeligstilt. Det er derfor ikke sikkert at de personene vi hadde ønsket å snakke med selv synes at de har noe å bidra med i et prosjekt som dette. Den andre mulige forklaringen fikk vi av en person i hjelpeapparatet. Informanten hadde spurt flere unge om å delta i prosjektet og fått nei fra alle. Vedkommende syntes imidlertid ikke at det var oppsiktsvekkende, da de fleste unge de er i kontakt med har et svært ambivalent forhold til hjelpeapparatet, og derfor ikke ønsker å stille opp på noe som er foreslått av dem. Dette stemmer nok ikke for alle instanser vi har vært i kontakt med, men noen av instansene har unge nok et slikt forhold til.

1.4 Bostedsløse under 25 år

I prosjektet Unge i randsonen ønsket har vi i utgangspunktet fokus på unge mellom 18-23 år. Som følge av vanskelighetene med å rekruttere unge informanter utvidet vi aldersgruppen til 18-25 år. I kartleggingen av bostedsløse regner vi som unge personer opp til de fyller 25 år. I hjelpeapparatet er 25 år også et naturlig skille som

de benytter. Når vi ser på unge opp til 25 år kan vi også sammenligne med våre naboland som kartlegger bostedsløse personer på en tilnærmet lik måte som vi gjør i Norge.

Kartleggingen av bostedsløse avdekket 1.506 bostedsløse personer under 25 år i Norge. Av disse var 515 under 20 år. Bostedsløse opp til 25 år utgjør 23 prosent av alle bostedsløse personer i Norge. I Danmark, som har gjennomført en tilsvarende kartlegging av bostedsløse i begynnelsen av 2013, er andelen unge mellom 18 og 25 år 20 prosent. Fra 2009 har andelen unge bostedsløse i Danmark steget med 80 prosent (Benjaminsen og Lauritzen 2013). Likevel er andelen unge bostedsløse i Danmark lavere enn i Norge. Videre viser siste kartleggingen av bostedsløse personer i Sverige at andelen unge mellom 18 og 26 år utgjør 21 prosent av hele bostedsløshetspopulasjonen (Socialstyrelsen 2012). De har altså en lavere andel unge enn man har i Norge, selv om aldersgruppa går opp til 26 år, mot den norske og danske som går opp til 25 år.

Tallene viser at det er viktig med et fokus på unge bostedsløse i Norge. Unge er i en fase av livet der ting skjer fort, både i positiv og negativ forstand. De valgene man gjør som ung voksen vil som regel legge føringer på resten av livet også. For eksempel har det store konsekvenser for en ung person ikke å fullføre videregående skole. Det er i tiden som ung voksen det er mulig å legge mye av grunnlaget for hvordan for eksempel jobb- og boligkarriere vil komme til å se ut. Vi sier ikke at det ikke går an å reversere uheldige valg tatt i ung alder, men jo eldre man blir desto vanskeligere blir det. Det har blitt slik på arbeids-, og til dels og på boligmarkedet, at man må ha en cv og vise til gode referanser for å komme inn. En 25 åring som har fullført videregående, hatt deltidsjobber med gode referanser, stiller helt annerledes i kampen om bolig enn en 25 åring som har droppet ut av skolen, bodd hos venner og mottar støtte til husleie fra NAV.

Unge er på en måte i en særstilling, for selv om de fort kan falle utenfor, kan de også, ifølge de fleste av informantene våre, også raskt hankes inn igjen. Unge som er vanskeligstilte har som oftest fremdeles et utseende som ikke medfører stigmatisering. Personer som har vært bostedsløse en stund bærer ofte sitt stigma utvendig. De blir raskt gjenkjent og avvist på grunnlag av utseende (Johannessen 2008). Her kan man anta at forskjellene mellom store

og små kommuner er store. Det er lettere å bli gjenkjent i en liten kommune enn i en stor. Unge opp til 25 år har rett til å gå på videregående skole. I utgangen av fylte 24 år faller denne retten bort (Kunnskapsdepartementet). For unge som dropper ut av skolen, har de altså krav på å kunne komme inn på skole igjen før de fyller 25 år. Etter fylte 25 år faller denne rettigheten bort. Generelt kan det virke på de fleste informanter som om det er lettere å hjelpe unge under 25 år tilbake på rett spor, enn det er å hjelpe eldre som er vanskeligstilte. Det er imidlertid ikke alle informanter i hjelpeapparatet som er enige i dette. Vi kommer nærmere inn på dette i del 1.5.2.

1.4.1 Hvem er de unge?

I Dyb og Johannessen (2013) er unge under 25 år tatt ut som en egen gruppe og beskrevet. Vi skal her kort gjengi noen av kjennetegnene ved unge bostedsløse.

Når vi sammenligner den yngste aldersgruppa, unge under 25 år, med alle bostedsløse personer i Norge er det overraskende mange likheter. Vi vil her fokusere på kjennetegn der gruppen unge skiller seg fra populasjonen som helhet. Man har tidligere snakket om en feminisering av bostedsløse, og blant de unge er en litt høyere andel kvinner enn det er for alle bostedsløse. Når vi ser på hvor unge bostedsløse personer er født, er det ingen forskjell mellom unge og hele populasjonen. 77 prosent er født i Norge. Den nest største gruppa er født i Afrika. I forhold til hvor unge bostedsløse personer oppholder seg er det nokså stor forskjell mellom unge og hele populasjonen. Over halvparten av unge oppholder seg midlertidig hos venner, kjente og slektninger. Dette underbygges også gjennom de kvalitative intervjuene vi har gjort. Dette kan ha bakgrunn i at unge bostedsløse i en del tilfeller har et større nettverk å spille på, og at eldre bostedsløse til en viss grad "sliter ut" nettverkene sine over tid. Halvparten av de unge er langvarig bostedsløse, det vil si at de har vært bostedsløse i mer enn seks måneder eventuelt over flere år. Det er en nesten like stor andel som er langvarig bostedsløse hos de unge som blant alle bostedsløse i kartleggingen. En av fem (19 prosent) unge under 25 år opplever bostedsløsheten som et tilbakevendende problem over flere år. At en av fem unge bostedsløse har vært bostedsløse i flere år, kan tyde på at dette er en gruppe som ikke nødvendigvis er enkel å bosette. Når en ser på hvilke problemsituasjoner som

opptrer hyppigst blant unge bostedsløse er rusavhengighet den mest fremtredende. Halvparten av de registrerte bostedsløse under 25 år oppgis å være avhengig av rusmidler. Om lag 40 prosent har en psykisk sykdom. Det er likt som for hele populasjonen. 18 prosent, 255 personer, venter på å komme i behandling for rus, psykisk lidelse eller annet. Det er stort sett det samme som landsgjennomsnittet. Det kan tyde på at unge mennesker som venter på å komme i behandling, enten det er for rus, psykiatri eller annet, ikke har noe bedre tilbud enn eldre bostedsløse personer. Det er faktisk til og med en litt høyere andel (tre prosentpoeng) som er bostedsløse og venter på behandling blant de unge enn det er for hele populasjonen.

1.5 De unge og hjelpeapparatet

I dette prosjektet har vi intervjuet store deler av hjelpeapparatet som har med unge å gjøre. Unge bostedsløse personer, som beskrives av hjelpeapparatet, er i all hovedsak en gruppe som er svært vanskeligstilt. Andre grupper nevnes, men når det er snakk om unge og bostedsløshet er det i hovedsak de som er i en veldig marginal posisjon som beskrives. De syv unge vi har intervjuet passer imidlertid ikke helt inn i den kategorien unge som hjelpeapparatet beskriver. Dette medfører at vi sitter med to ”sett” ulike datamaterialer.

Det at vi etter datainnsamlingen sitter igjen med to ulike beretninger om hvem de unge vanskeligstilte er, er i seg selv et svært interessant funn. Det kan være flere grunner til at vi på den ene siden hører om en gruppe unge som er svært marginaliserte, og på den andre siden selv snakker med unge som ikke, eller kun delvis, kan sies å falle inn under den beskrivelsen som hjelpeapparatet gir oss. For det første kan det tenkes at hjelpeapparatet i hovedsak er innrettet mot de som er mest vanskeligstilt og er mindre kjent med vilkårene for unge med mindre omfattende problemer. Vanskelige og tunge saker drøftes oftere i tverrfaglige møter, og flere instanser kobles inn for personer som har sammensatte problemer. Slik kan de unge som har store og sammensatte problemer være «bedre kjent» blant flere i hjelpeapparatet, enn unge som primært har et boligbehov. På den andre siden er flere av informantene i hjelpeapparatet i kontakt med unge som er litt vanskeligstilte, men som ikke er bostedsløse.

Det er når vi har fokusert på bostedsløse personer vi oppfatter at hjelpeapparatet er innrettet mot de som er aller mest vanskeligstilt.

En annen mulighet er at det er de unge som er svært vanskeligstilte som utgjør den største gruppen av unge bostedsløse som er i kontakt med hjelpeapparatet. Som vi så over er for eksempel halvparten av de som er rapportert inn avhengige av rusmidler. Disse er imidlertid ikke så lette å rekruttere til slike undersøkelser.

1.5.1 De unge

Vi har intervjuet syv unge i randsonen. De representerer syv helt ulike historier og får fram bredden i utfordringene og problemene unge kan møte. I det følgende skal vi kort gjengi historien deres, for å gi et bilde av ulikhetene blant dem. Vi har nummerert historiene og bruker betegnelsen IP (intervjuperson).

IP 1: Jente 19 år. Bor nå i leilighet som hun leier sammen med kjæresten. De skal snart flytte inn i en søkkelilighet hos en bekjent av dem. Jenta har vært under barnevernets omsorg. Til tider har det vært tøft å bo i institusjon, men etter at hun flyttet ut av institusjonen da hun ble 18 år har hun hatt et greit forhold til barnevernet. Det er de som hjelper henne med praktiske ting når noe skal ordnes. Hun har hatt noen utfordringer med å bli overført fra barnevernet til NAV, men her har barnevernet hjulpet henne med det meste.

IP 2: Gutt 19 år. Flyttet til Oslo fra en liten by på Vestlandet for tre måneder siden. Flyttet hit på grunn av at han ikke fikk jobb i hjemkommunen, og ønsket og "prøve lykken" i Oslo. Han har vært bostedsløs siden han kom til Oslo. Det har ikke vært lett å få jobb eller bolig. For tiden bor han midlertidig hos en venn. Når vennen ikke er hjemme kan han ikke være i leiligheten. Han må gå rundt ute til vennen kommer hjem på kvelden. Det er vanskelig for han kjenner ingen andre i Oslo. Når han er sliten hender det at han oppsøker moskéen og hviler der. Han søker etter jobb og bolig hver dag. Når han søker bolig får han ofte som svar at de ikke ønsker en person som er så ung. Det er også svært ofte at han ikke får noe svar i det hele tatt. Ruser seg ikke, og bruker det meste av fritiden sin på idrett.

IP 3: Gutt 20 år. Har vært bostedsløs "av og på" i flere år, men har aldri meldt inn et boligbehov til hjelpeapparatet. Han har forsøkt å gå på NAV, men har ikke fått til å fylle ut alle papirene. Han har heller ikke fått tilbud om hjelp til å fylle ut papirene. For tiden bor han midlertidig hos søsteren sin. Han har sporadiske jobber, men ikke noe fast. Situasjonen han er i er

selvvalgt, og det hadde ikke vært noe problem for ham å få en bolig dersom han trenger det.

IP 4: Gutt 20 år. Bor hjemme hos moren. Her kan han bo fram til han vil flytte hjemmefra. Han mener ikke at det kommer til å bli noe problem å finne en bolig sammen med venner. Han er arbeidsledig og har forsøkt å melde seg arbeidsledig hos NAV. Han har imidlertid ikke fått igjennom dette, og for tiden er han i NAV systemet i forbindelse med et kurs som forhåpentligvis skal resultere i arbeid etter hvert.

IP 5: Jente 24 år. Bor hjemme hos moren, men dette er ikke en varig bosituasjon. Hun har vært kastet ut, og får bo der fordi hun betaler halve husleien hver måned. Hun har ingen jobb, men forsøker å finne en fast jobb for hun vil studere. Hun har vært på mange visninger sammen med kjæresten sin, men de har ikke fått noen av leilighetene de har sett på. Hun kunne enten tenke seg å bo alene, sammen med kjæresten, eller sammen med flere andre for å spare penger. Men hun kan ikke søke etter bolig før hun finner en jobb. Hun ruser seg ikke. Hennes primære problem er at hun ikke har noe tilfredsstillende sted å bo.

IP 6: Gutt 21 år. Bor midlertidig i institusjon som ikke er rusfri. Han har oppholdt seg i institusjonen lenger enn den normerte tiden, og ønsker selv å flytte snart. Han kan ikke bo hjemme lenger. Han flyttet hjemmefra inn i en privat bolig. Bodde kort tid i denne boligen før han flyttet til institusjonen han bor i nå. Han har ikke fullført videregående og mangler jobb og bolig. Han ruser seg en del på «lettere rusmidler».

IP 7: Gutt 19 år. Bor midlertidig hos en venn fordi han ikke kan bo hjemme lenger. Flyttingen fra foreldrene var planlagt, og han ga beskjed til NAV i god tid før han måtte flytte at han trengte hjelp til å finne bolig. NAV sa at det skulle ordne seg, men da dagen kom har det altså ikke ordnet seg. Han kan ikke bo lenge hos vennen, og frykter hva som kommer til å skje. Primært trenger han et sted å bo, før han kan finne seg en fast jobb.

De syv historiene representerer syv helt ulike virkeligheter. En er frivillig bostedsløs, og lever et liv der han ønsker å finne alternative måter å bo på. Han ønsker ikke en fast bolig med faste utgifter. Han får seg jobber fortløpende, men ønsker ikke noe fast. En annen har flyttet til Oslo for å jobbe. Han strever med et arbeidsmarked og et boligmarked som diskriminerer ham på grunn av alder og landbakgrunn. Han sier selv at ”folk dømmer meg. De tror at jeg driver med narkotika”. Han mener også at mange ikke vil leie ut til ham på grunn av hans etniske bakgrunn. En tredje bor

midlertidig i institusjon og mener selv at institusjonen gjør noe med ham, så han ikke blir motivert til å ta tak i ting som er viktige i livet.

De syv historiene som vi har trukket fram her beskriver noe av variasjonen som eksisterer i denne gruppa. I det følgende vil vi primært konsentrere oss om tre informanter og deres historier. De tre informantene er i svært ulike situasjoner, men som vi skal se, har de likevel noen fellestrekk.

Den informanten som strever mest med det å mangle bolig er IP 2. Han bor midlertidig hos en venn, men hans boligsituasjon tilsvarer at han kunne ha vært kategorisert innenfor kategorien ”akutt overnatting” i kartleggingen av bostedsløse. Grunnen til det er at han må tilbringe dagene ute. Han situasjon er et godt eksempel på hvordan en ung, bostedsløs person kan falle igjennom i hjelpeapparatet fordi han ikke er vanskeligstilt nok. Han er ikke i den kategorien unge som hjelpeapparatet er laget for. Han forteller følgende om sin boligsituasjon nå:

Så havnet jeg på NAV for det er ikke så lett å finne jobb her. Det ble ikke som jeg ønsket. Nå bor jeg hos en kamerat som bor i Ungbofellesskap. Men jeg kan bare være der på kvelden og på natta, så jeg må holde meg ute hele dagen. Jeg har ikke nøkkel til leiligheten for den trenger han selv. Jeg er veldig takknemlig for at jeg kan bo der. Han hjelper meg. Men han er ikke alltid hjemme og jeg har ingen andre å være hos. Jeg kjenner ikke så mange mennesker her. Det hender at jeg går til moskéen og hviler der. Jeg setter stor pris på å ha et sted å sove. Det er veldig slitsomt. Jeg sover på en luftmadrass, men jeg savner en seng. Jeg trenger hus nå, men jeg får ikke noe. Jeg leter hver dag på Finn.no og hybel.no. Jeg ringer dem og sender mail, men får ikke svar. Men jeg må bare være tålmodig.

Han har kontakt med NAV, men har ikke fått tilbud om midlertidig botilbud siden han kan bo hos vennen. Han ville heller ikke ha passet inn i noen av kommunens botilbud, da hans ”eneste” problem er at han mangler en bolig. På det private boligmarked slipper han ikke inn. Han er født i et Afrikansk land, og mener selv at han diskrimineres på bakgrunn av det. Han har videre søkt om bolig hos Ungbo, men han fikk avslag fordi han

ikke har vært bostedsløs lenge nok. Hans nettverk i Oslo er såpass lite at det fort kan "slites" ut. Saksbehandleren hans på NAV hjelper ham mye, og han ønsker å beholde henne. Men i bydelen han tilhører er boligene dyre, og selv om han skulle hatt penger til å betale, ville han ikke fått leie dem likevel. Hvis han finner en bolig i en annen bydel, så vil han miste saksbehandleren sin. For en ung gutt med lite nettverk kan det være et stort tap.

Denne gutten har egentlig alle muligheter for å klare seg bra. Men han kommer ikke inn på boligmarkedet, og han har hittil ikke kommet inn på arbeidsmarkedet heller. Foruten Ungbo er det ingen av de tiltakene vi har vært i kontakt med som er egnet for unge som ham. Han trenger å få en fot innenfor og noen utenfor hjelpeapparatet, som kan gi ham gode referanser. Hans lave alder og hans landbakgrunn er et hinder når han skal inn på boligmarkedet. De aller fleste ønsker å leie ut til personer som er eldre, sier han. Og de ønsker ikke personer som ikke har en arbeidsinntekt.

En av de andre unge, IP 7, som har også store problemer med å komme inn på boligmarkedet er etnisk norsk, og har dermed ikke de samme problemene som IP 2. Det er flere årsaker til at han ikke kommer inn på boligmarkedet. Han har ikke jobb. Han har fått sosialgaranti av NAV, og det er mange utleiere som ikke godtar sosialgaranti. Fordi han vet det, spør han som en av de første tingene om de godtar sosialgaranti. I tillegg til det økonomiske aspektet ved å skulle finne en bolig, forteller IP 7 at han synes at det er vanskelig å være boligsøker. Han sier følgende om situasjonen han er i:

Det er akkurat det samme å søke leilighet som å søke jobb. Man må gå på intervju for å få leilighet. Det er nesten lettere å skrive jobbsøknad enn å sende mail til de som leier ut. De sier at jeg skal skrive litt om meg selv, og så vet jeg ikke hva jeg skal skrive, for jeg gjør jo ikke noe spennende.

Videre forteller han at han ikke har fått den hjelpen han føler han trenger fra NAV.

Jeg skjønner at det er vanskelig for NAV å finne bolig, men de kunne ha hjulpet meg med tips og de kunne ha

fulgt meg opp. Det er dumt når de sier at de skal hjelpe og så gjør de det ikke.

IP 7 har ingen spesielle ønsker når det kommer til bolig. Han kan bo i kollektiv eller alene, det er ikke så farlig. IP 7 mangler mye av den hjelpen andre kan få av foreldrene i overgangen mellom ungdomstid og voksenliv. Han er usikker på hvordan man skal gå fram for å få en bolig, og da foreldrene ikke kan hjelpe, er han avhengig av NAV, som ikke har klart å hjelpe ham. Han har selv måttet finne et midlertidig sted å bo, og det er ham som må «mase» på NAV for at de skal hjelpe ham med å finne bolig. IP 7 er et godt eksempel på hvordan det offentlige hjelpeapparatet får en slags omsorgsrolle, også for personer som er myndige, når de ikke har foreldre som kan hjelpe. IP 7 omtaler videre sin situasjon på følgende måte:

Det er kjipt, for de fleste på min alder kan bo hjemme, men det kan ikke jeg. Det er kjipt å føle at de ikke bryr seg. Jeg synes at NAV burde prioritere unge. Det betyr jo ikke at de ikke gidder at de er på NAV. Sånne som meg er bare i en vanskelig situasjon. Det er dessverre ikke alle som får det de vil ha, og får støtte fra familien.

Unge som er i en sårbar situasjon, slik IP 7 er, står i fare for å bli enda mer marginalisert når de først faller utenfor skole, arbeids- og boligmarkedet. IP 7 har et lite nettverk, og kan bli en som står igjen uten andre alternativer enn de aller dårligste, som for eksempel midlertidig botilbud med et etablert rusmiljø.

IP 6 er i en situasjon der han ikke har mulighet til å bo hos venner, kjente og slekt. Han har mer eller mindre «slitt ut» sitt familiære nettverk, og kan ikke bor der annet enn i helt akutte situasjoner. Han har venner med bolig, men som han sier, *de er ikke i samme situasjon som meg, så jeg kan ikke bo der så lenge*. Videre forteller han:

I følge foreldrene mine har jeg brukt opp kvota. Da jeg ble kastet ut herfra prøvde jeg å flytte hjem, men det var ikke snakk om. Det er nesten ikke mulig for meg å flytte hjem, ikke med mindre at jeg hadde snudd opp ned på alt. Det har kanskje litt å gjøre med at jeg nesten alltid kontakter dem når jeg trenger penger.

Nå bor han i et midlertidig botilbud i regi av kommunen. Han beskriver livet sitt slik:

Det er ingen av vennene mine som har kommet hit på besøk. Man kan ikke ha besøk. Har ikke hatt besøk på ett år. Man bryr seg mindre og mindre når man bor her. Nå bryr jeg meg ikke lenger om hva folk tenker. Man blir mindre oppmerksom på hva andre mener om deg.

Og videre:

Det er ikke lett å leve et vanlig liv for man føler seg ikke som et vanlig menneske. Det er ikke som å bo hjemme akkurat. Man kan ikke ha besøk, man kan ikke drikke alkohol, og man må alltid ut når man skal møte venner.

Det blir absolutt mer rusing av å bo her. Rusen er det eneste som gjør dagen litt bedre. Hjemme kan man hvert fall være hjemme. Nå røyker jeg for å glemme hvordan det er her. Det er kjedelig og kjipt her.

IP 6 bor i et midlertidig botilbud på intervju tidspunktet. Han sier at det er ham selv det står på i forhold til det å skaffe bolig. Han blir veldig påvirket av å bo der, og som sitatet over viser, medfører det at han har vanskelig for å ta tak i ting. Det midlertidige botilbudet gjør at han føler seg mindre og mindre «vanlig», og det har også ført til at han ikke bryr seg så mye om akkurat det lenger. Han ønsker å flytte i egen bolig, men er redd for å ta skrittet. Han er redd for å feile, og er redd for nederlaget.

Det er meg selv som stopper meg fra å finne en leilighet. Jeg har en tanke om at jeg taper når de skal velge hvem de skal leie ut til. Jeg ser liksom ikke for meg at det skal gå. Jeg har alltid hatt litt flaks med sånne ting, så nå har jeg en frykt for at det ikke skal gå. Da hadde jeg blitt veldig demotivert, om det ikke hadde gått. Før jeg flyttet hit så hadde det kanskje gått, men nå føler jeg meg ikke normal lenger. Det hadde vært bedre om jeg flyttet tidligere.

Når han først har fått en bolig er han sikker på at det ikke kommer til å være noe problem å beholde den. Men litt oppfølging ønsker han.

Jeg kunne tenke meg noe booppfølging. Jeg trenger noen som holder meg litt i tøylene. Men det må ikke være hele tiden, og ikke alt for strengt. Men jeg tror at jeg hadde greid det helt fint. Jeg ville hatt det reint og ryddig. Jeg er ikke typen som fester veldig mye. Jeg har mange kompiser som bor for seg selv, så det hadde ikke vært et problem at folk kom og bodde hos meg. Jeg er den eneste som er i denne situasjonen av kompisene mine.

De tre historiene viser tre unge gutter med helt forskjellig bakgrunn og livssituasjon. Felles for dem er at de ikke har klart overgangen til egen bolig selv. De har på hver sin måte flyttet fra foreldrehjemmet i ung alder, og har altså ikke klart å komme seg inn på boligmarkedet. IP 6 har bodd midlertidig til leie hos et familiemedlem, men ble kastet ut derfra og klarte ikke å finne bolig etter det. De tre guttene trenger ulik grad av hjelp for å komme seg videre. For to av guttene kan det virke som om det eneste de trenger er hjelp til å komme seg inn i bolig, mens for den tredje kan det virke som om en form for oppfølging i boligen hadde gjort en stor forskjell. Felles for guttene er at de enda ikke har fått hjelp til å finne en fast bolig.

1.5.2 Hjelpeapparatets oppfatning av de unge

Hjelpeapparatet beskriver en gruppe unge som har mange og sammensatte problemer, og som tidvis kan være vanskelige å hjelpe. Hjelpeapparatet trekker også fram at det er mange forskjellige typer unge, og at det er vanskelig å beskrive alle som én gruppe. Det er likevel én gruppe som nesten alle deler av hjelpeapparatet har fokusert mest på, og det er den vi beskriver her.

Ansatte i et midlertidig botilbud for rusavhengige beskriver en gruppe unge som ruser seg kraftig, og som av den grunn klarer seg dårlig:

De som kommer hit er tunge rusmisbrukere. De ruser seg ukritisk. Kaster i seg det meste og lever veldig destruktivt.

Intervjuer: Hva mener dere med destruktivt?

De er ukritisk til hvem man omgås, og de lar seg lett utnytte. Ukritisk til det meste. Vi ser at blant de som flytter rett i leilighet er det mange det går dårlig med.

Innenfor en annen del av hjelpeapparatet beskrives en gruppe unge som kommer fra vanskeligstilte familier:

Vi kommer i kontakt med økonomisk ressurssterke familier, men som ikke er så ressurssterke på andre områder. Men oftest kommer barna fra mindre ressurssterke familier. Det går i arv, vanskelighetene.

Og videre beskriver informanter innenfor NAV en gruppe unge som kommer fra barnevernet:

17 åringer fra barnevernet vil ordne seg selv. De er lei av oppfølgingen. De ser ikke utfordringene slik vi gjør det. De mener at de kan klare seg selv, mens vi ser at de kan ha bruk for hjelp. De er i barnevernet av en grunn. Mange har mye ballast. De har ikke lært seg å klare seg i hverdagen. Enten får vi det til med en gang, ellers går det en stund. Da er de slitne, har brent ut nettverkene sine, har mye gjeld osv.

Unge ruser seg ukritisk. Man må hvert fall ha tid til å snakke med folk. Mange av dem er veldig etablerte i systemet. Man kommer inn i det voksne hjelpeapparatet. De er vant til å få ting, men man får ikke så lett ting i voksenapparatet. De er heller ikke voksne i hodet. Hjelpeapparatet er ikke veldig flinke til å hjelpe dem der de er. Apparatet svikter dem.

Her beskrives en gruppe unge bostedsløse som ruser seg ukritisk, lever et destruktivt liv, og som i stor grad mener at de kan klare seg selv. Dette er nok den mest marginaliserte gruppa blant unge bostedsløse, men det er nok også den gruppa som tar opp mesteparten av ressursene i hjelpeapparatet.

Informantene her peker også på at unge som kommer fra barnevernet har fått nok av voksne som følger dem og kontrollerer dem. Samtidig ble det av noen informanter hevdet at de unge som kommer fra barnevernet faktisk kan ha en fordel i møtet med hjelpeapparatet fordi de kjenner det fra før.

Vi kjenner jo ofte familiene og hele historien. Kanskje de som har vært i barnevernet faktisk har en fordel fordi de kjenner hjelpeapparatet.

På den andre siden har vi intervjuet andre innenfor hjelpeapparatet som har framholdt at unge som kommer fra barnevernet kan ha store forventninger til hva slags hjelp de kan få. Her er utfordringen at de går fra en del av hjelpeapparatet som er omsorgsbasert, nemlig barnevernet, og inn i voksenapparatet som er tiltaksbasert. Barnevernets primære oppgave er å bistå barn og unge som ikke får den oppfølgingen de har bruk for av foreldrene. Således kan en si at barnevernet er omsorgsbasert fordi de i mange tilfeller skal yte omsorg for barn og unge som de ellers ikke får. Dette kommer tydelig fram gjennom måten de jobber på. I følge informanter i hjelpeapparatet er det slik at barnevernet ofte oppsøker sine brukere, og er på tilbudssiden hele tiden. Hjelpeapparatet som er utformet fra voksne har en annen innretning. Her må brukerne selv oppsøke hjelpeapparatet, og tjenestene er i mye større grad tiltaksbasert.

Det er helt tydelig at de ulike delene av hjelpeapparatet har forskjellige roller overfor de unge, og derfor også har en nokså ulik oppfatning av hvordan man skal imøtekomme behovene til gruppa. To begreper har blitt brukt mye i beskrivelsen av arbeidet med unge bostedsløse. Det ene begrepet er å «ruse seg ukritisk». To sitater over viser i hvilken sammenheng begrepet ”å ruse seg ukritisk” blir brukt. Slik vi oppfatter det, er det å ruse seg ukritisk en måte å ruse seg på, som er altoverskyggende i livet. De ruser seg på alt de kommer over, og har ingen grenser i forhold til rusnivå, ifølge informantene.

Det andre begrepet som framkom ofte gjennom intervjuene er det ”å komme i posisjon til å hjelpe”. Det gjelder en gruppe unge som ruser seg og har psykiske problemer. Flere i hjelpeapparatet omtaler dem som en gruppe det er vanskelig å komme i posisjon til å hjelpe. Med det menes at de ikke selv innser at de har problemer som bør tas hånd om med en gang. For eksempel nevnte en

informant at unge rusavhengige kunne si at de vil ruse seg fram til de er 30, og så kan de heller begynne å snakke om behandling da. Her står hjelpeapparatet overfor et utrolig vanskelig dilemma. Hvordan skal man hjelpe en som ikke vil ha hjelp. Dette er en problemstilling som spesielt har kommet fram i studien av unge i randsonen. En del unge vil rett og slett ikke ha hjelp, mener deler av hjelpeapparatet.

Noen får bolig rundt 18 år. Utfordringen er å få dem til å ta i mot tjenester. De vil ikke ha noen voksne som følger opp. De er lei av voksne som følger dem. Ofte har de ikke lært noe i barnevernet. De snakker oss etter munnen, og sier at de skal ta i mot tjenestene, og så når vi kommer så åpner de ikke døra. Det fører til at de mister boligene. De mister boligene på grunn av at de ikke klarer å si nei til venner.

Jeg tror at enkelte unge må igjennom den runden. Vi har prøvd så mye, og så må vi erkjenne at vi må slippe dem. Hvert fall en stund. Skulle gjerne hatt kontakt med dem, bare en gang i uka. Hadde vært bra med oppfølging på en hybel, så vi vet hvordan de lever. Vi ser at når de forsvinner og ikke vil ha hjelp, det er da det går galt.

De som er intervjuet her forteller at de opplever at unge som er rundt 18-20 år er vanskeligere å hjelpe enn de som er eldre, over 25 år gjerne. Grunnen er at de enda ikke har nådd bunnen, framholder informantene. De vil fortsatt ruse seg, de vil fortsatt ha det moro, og de har fremdeles et nettverk rundt seg.

Vi mister ofte de som er mellom 18-25 år. Vi får kontakt med dem når de er rundt 18 år, så forsvinner de for oss – bor rundt omkring – og kommer ikke tilbake før de er enda mer slitne. Vi kan ikke hjelpe dem før de vil det selv. De må komme hit selv. Og de kommer ofte ikke før de er slitne. Har brent alle nettverk. Enten får vi til noe når de er 18 år, ellers kommer de ikke inn i noen tilbud før de er nærmere 30 år. Det er mange utkastelser i denne perioden på grunn av stappfulle boliger.

Informantene her jobber i en type boligjeneste, og har derfor ikke kontakt med bostedsløse personer som ikke ønsker bolig. I den grad de bor i midlertidige botilbud og mottar sosialhjelp eller trygd, er denne instansen ikke i kontakt med dem. Og i den posisjonen de er i, forteller de altså at gruppen unge ”forsvinner” for dem når de er mellom 20-25 år. Dette er et svært interessant funn. I følge informantene er klientene mye mer utslitte, og har brent alle broer når de kommer tilbake etter en ”runde” som bostedsløse. Det betyr at dersom man kunne sette inn tiltak som forhindret denne typer ”runder” ville mange flere kanskje unngått å havne i bostedsløshetsstatistikken.

I andre deler av hjelpeapparatet mener informantene at det ikke er noe som heter ”ikke å komme i posisjon til å hjelpe”. Det handler, i følge informantene, om hvordan man selger inn hjelpetilbudene.

Personen må jo være til stede dersom man skal hjelpe dem. Men vi må jo først og fremst se på oss selv som hjelpere. Vi må se på hva vi kan gjøre for å komme i posisjon til å hjelpe. For eksempel kan man se på om man kan bruke en annen språkbruk for å nå fram til dem. Spille på lag med den unge. Spørre dem hva man kan gjøre for å jobbe sammen. Trekke den unge inn i prosessen. Spørre seg selv; hva er det med meg, så jeg kan gjøre noe annet. Vi er jo her for å bistå og være en type veiledere.

Her trekker informanten fram at det er hjelperne som må forandre seg dersom de ikke kommer i posisjon til å hjelpe. De to ulike holdningene til det å komme i posisjon til å hjelpe, kan nok ha sammenheng med arbeidsvilkårene hjelperne har. I en del av hjelpeapparatet kan man virkelig brenne for å hjelpe de unge, men har man ikke ressurser eller muligheter, så er det vanskelig. På steder der de kan følge de unge over lenger tid er dette nok enklere. Å utøve den bistanden de trenger gjennom et møte på en time en gang i blant, er en tilnærmet umulig oppgave.

En annen informant peker på at ressursmangel vanskeliggjør jobben de ønsker å gjøre.

Løsningen er omsorg. Vi trenger flere personer på hver sak. Folk her er helt overarbeidet. All forskning viser at med ungdom må man satse 100 prosent ellers

kan man like gjerne la være å satse. Det hjelper ikke å hjelpe litt. Det er å lure ungdommen.

Informanten mener at man må satse 100 prosent, ellers kan man like gjerne la være. Dette er nok satt på spissen, men summert er dette det inntrykket vi sitter igjen med fra store deler av hjelpeapparatet. Det er ikke nok ressurser til å hjelpe de unge på en ordentlig måte. Det er mye brannslukning og lite forebyggende arbeid.

1.6 Ensom, ambivalent og sårbar

Overskriften i dette delkapitlet er satt sammen av de tre ordene som oftest er brukt til å beskrive unge bostedsløse. Unge oppfattes av hjelpeapparatet som ensomme, ambivalente og sårbare. De tre beskrivelsene passer også på de syv unge vi har intervjuet.

Ambivalens er det ordet som flest har brukt, og som passer godt på den gruppa hjelpeapparatet framstiller. En informant sier treffende om de unge at ”de søker omsorg samtidig som de avviser hjelp”. Dette gjelder nok for mange unge bostedsløse. De ønsker omsorg, og har kanskje ikke så mange omsorgspersoner som er til stede i livene deres. Samtidig er de lei av systemet og ønsker ikke å bli fulgt opp av voksne mennesker som skal kontrollere dem. Hjelpeapparatet kommer på den måten til å spille en dobbelt rolle. De skal yte omsorg, samtidig som de skal arbeide for å få den unge videre eller ut av systemet.

En informant i et midlertidig botilbud beskriver hjelpen de unge mottar på følgende måte:

Det er mye hjelp til de unge, men det er på hjelpeapparatets premisser alltid. Vi vil at de skal slutte å ruse seg, men det er ikke det de selv vil. Behandling er for eksempel ikke noe de ønsker selv. Så syr vi et stort opplegg til dem, og så kommer det til den dagen de skal inn, og da forsvinner de liksom bare. Det er lettere enn å si nei. Det er et nederlag. Det hadde vært mye bedre å spørre dem hva de vil selv.

Mye kan tyde på at hjelpeapparatet tidvis yter en omsorg og en hjelp som de unge ikke klarer å nyttiggjøre seg av. Sitatet over viser at hvis man lager for store opplegg til dem, så forsvinner de før de

i det hele tatt har begynt på dem. Dette trenger ikke å være vond vilje, men det kan være redsel for nederlag. I følge flere informanter er svært mange av de unge ambivalente i forhold til deres eget liv og til hjelpen de tilbys.

De vil og så vil de ikke på en gang. De har mye bagasje, men så er de freshe på samme tid. De dras i forskjellige retninger. ”Hvorfor skal jeg slutte å ruse meg når det er det som føles aller best akkurat nå?”. De lever ett liv, og vil nok noe annet.

I følge informantene i hjelpeapparatet virker det som om de unge på den ene siden gjerne vil ha fast bolig, og leve et liv med fastere rammer, men på den andre siden ønsker de ikke å gi opp livene de lever nå. Det er denne ambivalensen som gjør gruppa vanskelig å hjelpe. Flere informanter uttrykker også stor forståelse for hvorfor de unge handler som de gjør.

Intervjuene med de unge som vi har intervjuet viser ikke en slik ambivalens. De av informantene som ønsker bolig, ønsker også det livet som hører med til fast bolig. Som vi har nevnt er nok disse informantene i en noe annen situasjon enn de vanskeligstilte unge som hjelpeapparatet i hovedsak er konsentrert rundt. De unge vi har intervjuet trenger stort sett ikke å gjøre store endringer i livet, eller følges opp av voksne om de får en egen bolig.

Mange av de unge som havner innenfor hjelpeapparatet har vonde opplevelser bak seg, og de har dermed ikke det samme utgangspunktet i livet som mange andre.

Ting kan for noen ta veldig lang tid. De er inn og ut hos oss, men vi prøver å følge med og være tilgjengelige når de trenger det. Vi gir oss ikke. Noen er ikke klare for å slutte å ruse seg. Det hjelper kanskje ikke heller å slutte å ruse seg hvis alt er kaos under. De må også finne veien selv. Vi kan ikke si hva de skal gjøre. Mange kan ta for mye valg også.

Det er svært ulike holdninger i de ulike deler av hjelpeapparatet i forhold til hvordan man skal hjelpe denne gruppa. Sitatet over er uttrykk for en type holdning som vi fant, at ”vi gir oss ikke”. Man må følge med og være tilgjengelige når de trenger det. Et annet, og motsatt syn, som ofte kom fram var at det ikke er så mye

hjelpeapparatet kan gjøre. Følgende sitat illustrerer dette bra ” Det er vanskelig å se på når noen ruser bort livet sitt, men vi kan jo ikke trylle heller”.

De to svært ulike holdningene er ikke nødvendigvis uttrykk for forskjellige personligheter blant ansatte i hjelpeapparatet, det er heller ikke nødvendigvis et uttrykk for ulike skoler innenfor hjelpeapparatet. Men de ulike delene av hjelpeapparatet har forskjellige funksjoner. Noen skal primært jobbe med å få de unge i jobb, noen er omsorgspersoner som oppsøker dem på gata, mens andre igjen jobber i midlertidige botilbud der man er en blanding mellom omsorgsperson og oppdrager. For unge mennesker med foreldre som følger opp, har foreldrene alle disse rollene for den unge. Unge som ikke har foreldre som kan gjøre denne jobben må forholde seg til mange ulike instanser innenfor hjelpeapparatet, som alle har ulike roller og formål.

Sårbar er et annet ord som har blitt brukt av hjelpeapparatet om denne gruppa. De unge er sårbare. Overgangen fra ung til voksen er en vanskelig tid for de aller fleste, og for unge som i tillegg er bostedsløse blir overgangen enda mer sårbar. Det å skulle bevege seg innenfor NAV-systemet, og alle de andre systemene, som ung voksen kan nok virke svært uoverkommelig. En informant peker på at overgangen mellom barnevernet og NAV er vanskelig for ungdommen.

Det mangler en link mellom barnevernet og egen bolig. Vi møter dem ofte etterpå, når det ikke har gått bra og de går på gata. Det er ingen som lur på hvor de blir av når de går fra barnevernet. Overgangen mellom barnevern og NAV er vanskelig. Mange som har vært i barnevernet går til NAV. De kan ikke flytte hjem og får ikke noe støtte hjemmefra. Barnevern skulle nesten ha vært lovpålagt opp til 23 år.

Mye tyder på at det er stor forskjell mellom barnevernstjenesten og voksentjenesten. Forskjellen har blitt beskrevet som at barnevernstjenesten løper etter dem med tjenester, mens voksentjenesten sitter og venter på at ungdommene skal oppsøke dem. Innretningen på tjenestene er veldig forskjellige, og for unge som er i en sårbar posisjon kan det at selve overgangen er vanskelig, ha stor betydning.

De unge er ikke kun sårbare i forhold til å lære å manøvrere seg i et hjelpeapparat laget for voksne, de er også sårbare i forhold til hvilke miljøer de ferdes i. En del unge bostedsløse oppholder seg i midlertidige botilbud sammen med andre vanskeligstilte. En informant ved et botiltak for unge sier følgende:

En institusjon som denne har mange paradokser. Unge som kommer inn hit og får et dårlig nettverk. Vi er opptatt av hvordan de kan løfte hverandre opp. De er sårbare når de er alene. Det er dilemmaer knyttet til inntak og sammensetning.

Dette kan også relateres til en av de bostedsløse ungdommene vi har intervjuet. Han har ikke noe sted å bo, og er prisgitt venner og bekjente. Han har få venner i Oslo, og kan derfor ikke velge mellom så mange å bo hos. For en person som ham, som i utgangspunktet ikke har noen store personlige utfordringer, kan hans boligsituasjon være med på å ødelegge for ham dersom han skulle havne i et miljø der alle ruser seg for eksempel. En utfordring som unge opplever mer enn voksne er usikkerhet knyttet til gruppepress. Alle som husker hvordan det er å være ung, husker at man sårt ønsker å være en del av et fellesskap. For unge i randsonen kan det ha særlig uheldige konsekvenser dersom de havner i feil miljø.

Ensomme unge mennesker ble gruppen beskrevet som. Ungdommene kan fort bli ensomme dersom de ikke har noe nettverk rundt seg. Dette ble veldig klart under intervjuene med hjelpeapparatet, og med de bostedsløse selv.

Ensomheten ble ikke nevnt av noen av de unge informantene, selv om det indirekte kom fram. IP 1 for eksempel, sa at hun skulle ønske at moren ikke var syk, og at hun kunne bo sammen med henne. Ensomheten omtales ikke som det å være alene så mye som det er det å stå alene i et stort system. Informantene innenfor hjelpeapparatet var også bevisst på dette. Ensomhet kan i verste fall føre til at man kommer i kontakt med dårlige nettverk. For unge mennesker som har havnet i et dårlig miljø som i utgangspunktet gjør dem lite godt, kan det å forlate nettverket bety ensomhet, som for noen er enda verre. Man skal være ressurssterk for å kunne bryte med et nettverk når alternativet er å ikke ha noe nettverk.

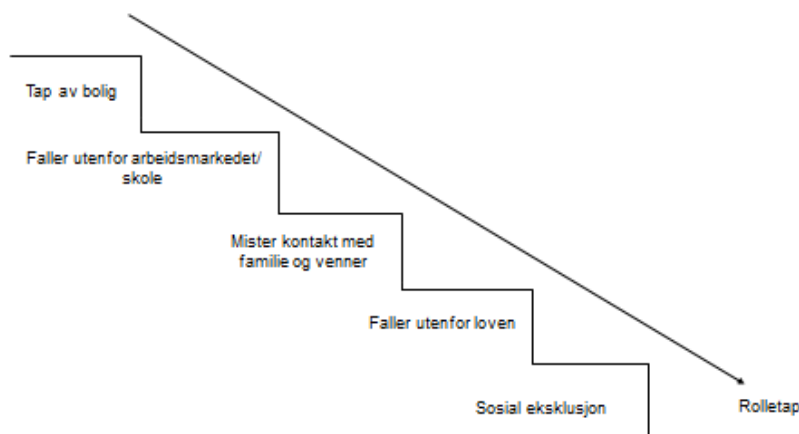
Tidligere studier viser at for personer som befinner seg i marginale posisjoner er alternativet til det nettverket de har, så dårlig som det enn måtte være, er alternativet ensomhet. Noe som for mange er mye verre (Larsen 2002; Flåto og Johannessen 2010). For de unge i denne studien fremstår ikke dette som noe stort problem. Men for den gruppa hjelpeapparatet snakker om, er dette en reel problemstilling. For eksempel snakker en informant om hva det faktisk betyr for en ung person å få en bolig uten noen form for oppfølging. *Bolig kan være skummelt når man bare får en bolig uten noe mer. Så står de der, helt alene.* En annen informant innenfor hjelpeapparatet trekker fram at mange unge har dårlige nettverk: *De kan ha masse nettverk, men mange har mistet sitt vanlige nettverk. Det er "dårlige" nettverk de har. Det er alt eller ingenting med dem.*

Blant de unge informantene vi har intervjuet her, er det ingen av dem som omtaler ensomheten direkte. Flesteparten av informantene, med unntak av to, fremstår imidlertid som å ha et svært begrenset nettverk. Noen av dem har venner og bekjente, men de har ikke nettverk som kan hjelpe dem i den vanskelige situasjonen de er i. En informant innenfor hjelpeapparatet trekker fram at for de aller mest vanskeligstilte kreves det ett godt nettverk for å få dem på «rett kjøb»: *Det er ikke så mange solskinnshistorier. Det er hvis de skjønner at de skal slutte av seg selv, eller om de har familie som ikke gir seg. De må ville det nok selv, og de må ha et nettverk eller noen som hjelper dem.*

Selv om ingen av de unge selv trakk fram ensomhet, var det nokså tydelig at de manglet gode støttespillere. På grunn av deres unge alder er det nærliggende å tenke at de trenger familie som kan støtte opp om dem, og hjelpe dem i overgangen til voksenlivet. Man skal imidlertid heller ikke se bort fra at gode sosiale relasjoner til for eksempel venner, kan gjøre overgangen til en selvstendig boligtilværelse lettere. Dersom man har venner som klarer seg bra, og som man kanskje kan få litt hjelp fra kan det ha stor betydning. Ungdomstida er en tid der mange unge velger å bo sammen, men dersom man ikke har noe nettverk kan det være vanskelig å finne slike løsninger. I tillegg mangler de fleste av informantene jobb og/eller skole, slik at de heller ikke har den arenaen med mulighet for å bygge nye nettverk.

1.7 Er unge spesielt sårbare?

Innledningsvis viste vi at unge bostedsløse i liten grad skiller seg fra hele populasjonen av bostedsløse i Norge. Likevel mener vi at unge bostedsløse personer er i en annen situasjon enn de eldre. Primært er det nettopp deres lave alder som utgjør en forskjell. Når vi intervjuer eldre bostedsløse som er sosialt ekskludert er det tydelig at de har gjennomgått en lang prosess for å komme dit de er. Hammer og Hyggen (2013) beskriver marginalisering blant unge som en prosess eller bevegelse mot utkanten av et samfunn. Sosial eksklusjon, framhever de, brukes for å beskrive en mer ekstrem situasjon. Sosial eksklusjon kan være en konsekvens av langvarig marginalisering. Svært få mennesker starter ungdomstiden som sosialt ekskluderte. Og det er dette som gjør fokuset på nettopp unge bostedsløse så viktig. De er i en prosess, der noen av dem vil kunne ende opp som voksen og sosialt ekskludert, mens andre kommer seg ut av bostedsløsheten og opplever det aldri igjen. Mange unge som opplever bostedsløshet kan sies å være i en marginaliseringsprosess. Det gjelder ikke kun mangelen på bolig, men også det at de har jobb, og kanskje heller ikke har fullført skole. I følge Hammer og Hyggen (2013) kan marginalisering blant unge vokse være et flerdimensjonalt fenomen. De kan oppleve marginalisering på flere felt samtidig. For våre unge informanter stemmer dette godt. De har vanskeligheter med å skaffe bolig, samtidig som flesteparten har droppet ut av skolen og heller ikke får jobb. Hammer og Hyggen framhever at marginalisering som starter tidlig i livet, for eksempel i utdanningssystemet, vil kunne få senere konsekvenser i arbeidslivet. I det følgende skal vi se på hvilken betydning bostedsløshet *kan ha* for unge senere i livet.

Figur 1.1 *Rolletapstrapp for unge i marginale posisjoner⁴*

Figur 1.1 viser en *mulig* marginaliseringsprosess som unge bostedsløse personer kan oppleve. Det er langt fra alle som opplever denne prosessen, og det er heller ikke slik at de som gjør det opplever akkurat de hendelsene som figuren inneholder.

For våre informanter henger de to øverste trinnene tett sammen. De er uten bolig eller står i fare for å miste boligen sin, og de er uten jobb/skole. Mangelen på bolig, skole og/eller jobb kan medføre at de unge mister kontakten med familien. For IP 6 er dette tilfellet. Han kan ikke flytte tilbake til familien før han har snudd hele livet sitt, som han sier selv. For andre kan det være omvendt, at de ikke lenger kan bo hjemme, og derfor mangler de bolig og jobb/skolegang. Dette er tilfellet for IP 7. Flere informanter i hjelpeapparatet har også pekt på nettopp dette som et stort problem. En ung person som ikke kan bo hjemme, og som ikke får tilbud om noe annet fra kommunen kan fort ende opp med å bo hos personer som ikke har den beste innflytelsen på dem. Dette henger tett sammen med ensomheten som vi har

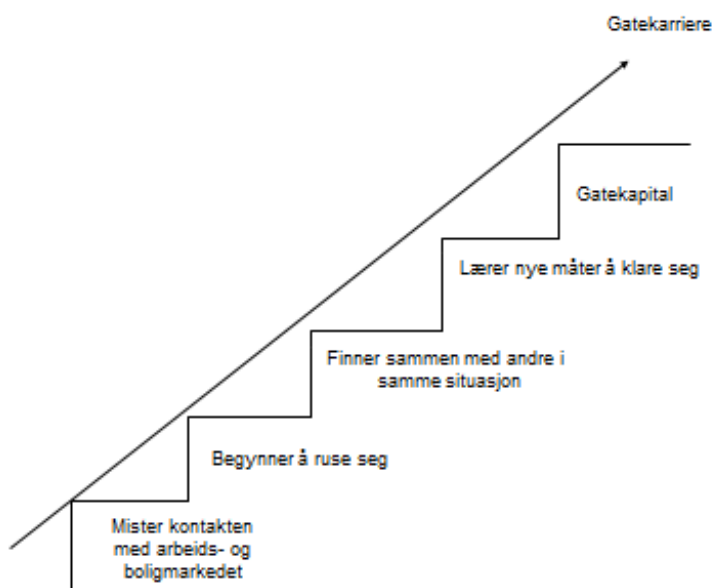
⁴ Figurene er laget med inspirasjon fra Tungland m.fl. (1996:115). Se også Johannessen (2008: 112).

beskrevet over. Hjelpeapparatet framhever at de unge er sårbare når de er alene, og at det da er lett for dem å komme inn i dårlige nettverk. En studie gjort av Sletten (2013) viser sammenhengen mellom det å være populær i ungdomsskolealder, og senere marginalisering som ung voksen. Analysen viser det å være populær på ungdomsskolen reduserer sjansene for marginalisering senere i livet. Ut fra våre intervjuer kan vi ikke si noe om populariteten hos våre informanter, men noen av de som er mest vanskeligstilt av våre informanter virker svært ensomme.

Et problem som særlig trekkes fram av hjelpeapparatet er at de unge mister boligene sine fordi det er for mange venner og bekjente som bor der. Dette er et tema som tidligere har vært belyst når det gjelder vanskeligstilte ungdom (Sørhaug 1996). På rolletapstrappa kan man si at det går i spiraler nedover. Unge som mister kontakten med familien gjør dette gradvis, de mister også gradvis kontakten med gamle nettverk. Som nevnt tidligere mener hjelpeapparatet at de marginaliserte unge er i en sårbar situasjon der de ofte har dårlige nettverk. De er ambivalente i forhold til at de ønsker seg et annet liv, men de har ikke nettverk og ressurser som drar dem ut av det livet de lever nå. På mange måter kan det anses som siste trinn på rolletapstrappa. De er sosialt ekskludert, og veien «tilbake» begynner å bli lang.

Parallelt med rolletapet de unge kan oppleve kan det tenkes at de bygger opp en gatekarriere som alternativ til den karrieren de ville ha bygget dersom de ikke hadde vært marginalisert. Som med rolletapstrappa er dette ment som en illustrasjon på hvordan en mulig utvikling for de unge *kan* se ut. Fordi vi ikke har intervjuet de unge som er svært marginalisert kan vi ikke si at de har kommet langt i denne «gatekarrieren». Gatekarrieretrappa er tidligere brukt til å beskrive hvordan eldre bostedsløse har kommet i den marginale situasjonen de befinner seg i (Johannessen 2008).

Figur 1.2 Gatekarrieretrappa

For IP 6 er gatekarrieretrappa mest relevant. Han ruser seg, og bor sammen med andre som ruser seg. Fremdeles er han den eneste blant sine venner som er i den situasjonen, og han mener selv at han ikke blir påvirket av de andre som bor der. Men han sier også, at for mange andre kan det være et farlig mønster å havne sammen med folk som har uheldige rusvaner. De andre informantene vi har intervjuet er fortsatt på trinn en, eller ikke på trappa i det hele tatt. Det er likevel ikke mange uheldige hendelser som skal til før noen av dem kan bli sosialt ekskludert og begynne en gatekarriere. For unge som har lite nettverk, og som er sårbare, skal det antakeligvis lite til før de befinner seg i en situasjon der dårlige nettverk kan ha uheldig innflytelse på dem. De tre informantene vi tidligere har løftet fram har det til felles at de står alene. De har lite nettverk som kan hjelpe dem i den situasjonen de er. På hver sin måte er de nok avhengige av et hjelpeapparat som kan bistå dem med å komme inn på boligmarkedet. For eksempel er IP 2 og I7 helt avhengige av en venn som de kan bo hos. Dersom de skulle miste denne muligheten, og kanskje flytte inn med andre som ikke er like

ressurssterke, kan det ha svært uheldige konsekvenser. Hvis vi ser på hvem de unge som hjelpeapparatet beskriver er, så er det tydelig at de har kommet langt ned på rolletapstrappa, og langt opp på gatekarrieretrappa. Det er når de havner i den situasjonen, at de begynner å bli sosialt ekskludert fra samfunnet, at hjelpeapparatet er mest bevisst på dem.

1.8 «Det eneste jeg trenger er et sted å bo»

Det eneste jeg trenger er et sted å bo, sier en av informantene. Selv om ikke alle sa det så direkte som ham, er det tydelig at mangelen på bolig har enorm betydning for marginalisering på andre felt, og omvendt. Det er vanskelig å finne bolig når man ikke har jobb eller går på skole. Her er det ikke økonomien som spiller en stor rolle, fordi husleien dekkes av NAV, men det at man havner bakerst i køen på et stramt leiemarked.

Hvis vi tar utgangspunkt i de to trappene, kan man si at de viser en potensiell utvikling for unge bostedsløse. Dem vi har intervjuet er verken helt i bunn av rolletapstrappa, eller har kommet til toppen i gatekarrieren, men noen av dem er på vei. Andre vil kanskje aldri komme seg lenger ned enn trinn en i rolletapstrappa. Og det må også være et mål. Slik vi ser på det, er det vanskeligere å komme seg ut av den situasjonen man er i dersom man har gått helt til bunnen i rolletapstrappa og begynner å nærme seg toppen av gatekarrieretrappa. Jo mindre kontakt man har med storsamfunnet, jo mindre er det også å hente på å gå tilbake til en "normaltilværelse". For de unge er de individuelle gevinstene store ved å slippe den marginaliseringsprosessen bostedsløsheten kan være starten på. Kristofersen og Sverdrup (2013) peker også på at det er store samfunnsøkonomiske kostnader knyttet til marginalisert ungdom. Kostnadene er et resultat av mange ulike faktorer, men de belaster det offentlige hjelpeapparat tungt. Barlindhaug m.fl. (2011) viser også at det kan være store økonomiske gevinster ved å gripe inn tidlig.

I følge en av informantene i hjelpeapparatet mister de ofte de unge når de er mellom 18 og 25 år. De forsvinner, bor rundt omkring, og så kommer de tilbake når de er enda mer slitne. Da har de brent alle nettverk. Informanten sier at *enten får vi til noe når de er 18 år, ellers kommer de ikke inn i noen tilbud før de er nærmere 30 år*. Om vi heller ser på situasjonen deres framfor alder, er det mulig å si at

man kan hjelpe dem når de er øverst i rolletapstrappa, og nederst i gatekarrieretrappa, men om de kommer seg til midten er det noen som «må gå hele løpet» før det er mulig å hjelpe dem. I Oslo vil vi trekke fram EXIT som et eksempel på et slikt tiltak. Dette er et botilbud for unge som står i fare for å utvikle et alvorlig rusproblem. Her gjør man akkurat det vi beskriver over, man tar tak i unge som er i ferd med å utvikle et problem, før problemene blir altoverskyggende.

Noe stort sett alle i hjelpeapparatet var enige om, er at de unge fortere kan hankes inn på rett spor enn de eldre kan. Dette er et godt argument for å begynne arbeidet med de unge så tidlig som mulig. Det er ikke sikkert at det trengs så mye hjelp til alle. For noen er det primære problemet at de rett og slett ikke kommer inn på boligmarkedet. Noen av informantene våre har ikke mulighet til å bo hjemme, selv om de er så unge at det hadde vært det mest naturlige. De er kanskje litt for unge til å klare seg selv på boligmarkedet, og foreldrene hjelper dem ikke. Noen av informantene opplever også at de ikke får den hjelpen de trenger fra hjelpeapparatet. Kanskje nettopp fordi de er unge, har man en tanke om at man kan ha en litt variert bosituasjon som ung. Mange har jo hatt det. Men man bør skille mellom de som klarer seg på boligmarkedet og de som ikke gjør det. Hvis man ikke klarer å gjøre det skillet, vil konsekvensen kunne bli at de beveger seg ned hele rolletapstrappa, og nærmer seg toppen av gatekarrieretrappa før de får hjelp, at de får gå «hele runden», som en av informantene i hjelpeapparatet beskriver det. Og da kan det fort være vanskelig å gjøre de nødvendige endringene i livet. Kanskje det offentlige til en viss grad er nødt til å ta en slags omsorgsrolle for de unge som ikke er under barnevernet, og som ikke har foreldre som kan hjelpe dem med søknader og alt annet som trengs for å komme inn på boligmarkedet.

I Meld. St. 17 *Byggje – bu – leve*, er unge vanskeligstilte trukket fram som en egen gruppe innenfor Nasjonal strategi for bustadsosialt arbeid. Her vektlegges en målrettet innsats for de mest utsatte unge, de som er bostedsløse eller står i fare for å bli det. Meldinga peker videre på en rekke tiltak som er iverksatt eller skal iverksettes i forbindelse med unge vanskeligstilte. Vi vil på grunnlag av funnene i denne studien antyde at økt fokus på forebygging blant mindre vanskeligstilte ungdommer kan redusere bostedsløshet og avverge en mulig marginaliseringsspiral blant unge med små

økonomiske og sosiale ressurser. De unge som er intervjuet i dette prosjektet er i randsonen, men det er ikke dem hjelpeapparatet primært er innrettet mot. De er de unge som «kun» trenger bistand fra voksne til å finne en bolig. Den andre gruppa innebærer åpenbart en større utfordring. Men her har vi også vist at disse kan hjelpes dersom man klarer å snu den negative spiralen de befinner seg i.

Litteratur

- Barlindhaug, R., K. Johannessen og E. Dyb (2011), Kommunal- og samfunnsøkonomiske effekter av boligsosial politikk. Beregninger konstruert på konstruerte klienthistorier. NIBR-rapport 2011: 8. Oslo: NIBR.
- Benjaminsen, L. og H. H. Lauritzen (2013), Hjemløshed i Danmark 2013. National Kortlægning. Rapport 13:21. København: SFI
- Dyb, E. og K. Johannessen (2013) Bostedsløse i Norge 2012 – en kartlegging. NIBR-rapport 2013:5. Oslo: NIBR
- Dyb, E., K. Johannessen, C. Lied, T. Kvinge (2013) Forklaringer på bostedsløshet. NIBR-rapport 2013:6. Oslo: NIBR
- Flåto, M. & K. Johannessen (2010). Economic Strategies among Long-Term Homeless people: The Concept of Harvesting Economy. *European Journal of Homelessness*, 4, 89-109.
- Hammer, T. og C. Hyggen (2013) Ung voksen – risiko for marginalisering. I Hammer, T. og C. Hyggen (red.), *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til et voksenliv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Johannessen, K. (2008) Et liv mellom bygningene. En kvalitativ studie av bostedsløse personers hverdag. NIBR-rapport 2008:18. Oslo: NIBR
- Kristofersen, L.B. og S. Sverdrup (2013) Følger av oppvekst med rus og psykiske helseproblemer i familien. I Hammer, T. og C. Hyggen (red.), *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til et voksenliv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kunnskapsdepartementet 2013:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnopplari>

ng/videregaende-opplaring/Rett-til-videregaende-opplaring-for-ungdom-16-24-ar.html?id=600783#

- Larsen, J. E. (2002) "Marginale Mennesker I Marginale Rum". I Margretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red.) Det magtfulde møde mellem system og klient. (148-184) Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Meld. St. 17 (2012-2013) Byggje – bu – leve. Ein bustadpolitikk for den einskilde, samfunnet og framtidige generasjoner.
- Reime, Monika Alvestad (2008) Den sårbare overgangen – om å flytte fra barnevernsinstitusjon til egen bolig. Kirkens Sosialtjeneste, Styve Gard Kollektivet.
- Sletten, M. Aa. (2013) Betydningen av å lykkes sosialt i ungdomstiden – er «dårlige venner» bedre enn ingen venner? I Hammer, T. og C. Hyggen (red.), Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til et voksenliv. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Socialstyrelsen (2012) Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2011 – omfattning och karaktär. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sørhaug, T. (1996), "Teori og metode". Fornuftens fantasier. Oslo: Universitetsforlaget
- Tungland, E. M, M. Smith-Solbakken og T. Claussen (1996) Talent eller klient? Om unge stoffmisbrukeres kulturøkonomiske avhengighet. Rapport RF-96/025. Rogalandsforskning